

Ålder visar sig vara en central men besvärlig variabel för intersektionell analys eftersom den befinner sig i ständig, ja naturlig, förändring. Vilken betydelse har det för vår livssituation att vi genomgår åldrandeprocesser från barndom till ålderdom? Och vad innebär egentligen ålderism?

Ålder i intersektionell analys

Clary Krekula, Anna-Liisa Närvänen
och Elisabet Näsman

Diskussionen om intersektionalitet har främst fokuserat kön, klass och etnicitet medan ålderns betydelse ofta är förbisedd. Ett skäl till det kan vara att begreppet intersektionalitet tillkom i skärningspunkten mellan postmodern feministisk teori, postkolonial teori, black feminism och queerteori eller som en antirasistisk kritik av "den 'vita' feminismens hegemoni och exkluderande praktik".¹ I denna artikel vill vi öppna för diskussion om vad en analys av ålder kan bidra med och samtidigt aktualisera intersektionalitet i den åldersbaserade forskningen. Artikeln är delvis uppbyggd som ett växelspel mellan forskningsfälten barndomssociologi och socialgerontologi. Utifrån sådan forskning ställer vi frågor om vad åldersordningen betyder för intersektionalitetsdiskussionen och berör vissa resonemang om innebörden i analys av intersektionalitet. Vi har avgränsat oss genom att främst se på samspel mellan kön och ålder.

Ålder och intersektionalitet

I diskussioner om intersektionalitet förespråkas forskning som lyfter fram differentiering och mångfald och där samspelet mellan olika strukturer och sociala kategoriseringar sätts i fokus. Trots det växande intresset för forskning om ålder, ålderskategorisering och åldersordning inom samhällsvetenskap, har ålder som struktur och grund för kategorisering i hög grad förbisetts i intersektionalitetsanalyser.² Om ålder och generation nämns, är det i uppräknings- eller parentetiskt i resonemang om samspel mellan kön, klass och "ras"/etnicitet.³ Samtidigt har diskussionerna om intersektionalitet pekat ut problem med forskning som ensidigt fokuserar på en social kategori, t ex kön, klass eller etnicitet. Exempelvis har Collins och West & Fenstermaker hävdade att feministisk forskning har lidit av en bias pga att den ensidigt har utgått från den nordamerikanska och västeuropeiska vita medelålders medelklasskvinnans erfarenheter och intres-

sen, utan att lyfta fram betydelsen av skillnader utifrån exempelvis klass och etnicitet.⁴ Förbiseendet av ålder i diskussioner av intersektionalitet kan delvis förstås utifrån relationen mellan vem som producerar vilken kunskap och när i historisk tid det sker. Forskarens egen ålder kan påverka val av frågor och teoretiska antaganden. Feministiska forskare är inte heller fria från sociala föreställningar utan kan påverkas t ex av ålderistiska stereotyper om äldre kvinnor och om åldrandet, vilket kan leda till att ålderdomen generellt sett inte uppfattas som ett angeläget forskningsområde.⁵ Detta kan förklara att kvinnan i forskningen främst är i reproduktiv ålder.⁶

En likartad begränsning finns i forskning som ensidigt riktar intresset mot en viss ålder. Barndomsforskning och socialgerontologisk forskning är båda åldersbaserade i den meningen att de fokuserar på en specifik ålderskategori och livsfas: barn/barndom respektive äldre/ålderdom. En risk med en sådan inriktning är att forskningen förbiser både åldersdifferentieringen inom kategorin och betydelsen av klass, etnicitet och kön. Problemet blir påtagligt inom den barndoms-sociologi som har ett generationsperspektiv och tenderar att behandla barn som en kategori med lika villkor.⁷ Risken med ålderskategoribaserad forskning har även påtalats inom socialgerontologin, då en del gerontologisk forskning bidragit till att konstruera en homogen bild av äldre.⁸

Att fokusera en viss social kategori i stället för att fokusera variationer inom kategorin, och hur olika strukturer samspelar med varandra, kan vara ett sätt att lyfta fram ett specifikt forskningsfält. Inom barndomsforskningen har en renodling av ålders(kategori)perspektivet betonats som nödvändigt för att effektivt kunna bygga upp barndomsforskningen, hävda betydelsen av att se barn-

positionens specifika innebörder i jämförelse med andra ålderskategoriers och därmed synliggöra barn som social kategori. Diskussion om intersektionalitet kan mot bakgrund av en sådan position te sig hotande. Liksom Lykke har konstaterat att genusforskare sett en fara i att introduktionen av mångfaldsbegreppet kunde medföra att genusforskningens betydelse skulle minska, har barndomsforskare som Qvortrup pekat på risken att barndomen som socialt fenomen och de generella villkor som den är behäftad med inte blir synliga, om forskning om barn också omfattar alla andra kategoriseringar av barn, såsom klass, etnisk tillhörighet och kön.⁹ När fältet lanserades, beslutades därför i ett internationellt samarbete att barnkategorin konsekvent skulle analyseras som en helhet utan att belysa barndomens differentiering utifrån t ex kön. Detta bidrog till en homogenisering av bilden av barn och barndom i forskningen.¹⁰

Man kan alltså säga att den ålderskategoribaserade forskningen riskerar att reproducera de problem som under en längre tid har påtalats inom genusforskningen.¹¹ Därför ser vi diskussionen om ålder och intersektionalitet som viktig i dubbel bemärkelse. Forskning om samspelet mellan kön och ålder har hamnat i bakgrunden i förhållande till genusforskningens huvudfåra. Samtidigt kan det sägas att frågan om intersektionalitet har hamnat i bakgrunden i den ålderskategoribaserade forskningen. Även om en hel del forskning med fokus på kön finns om t ex unga tjejer samt barn och unga i förskola och skola, och här sker stora framsteg internationellt, kvarstår samspelet mellan kön och ålder som teoretiskt tämligen oproblematiserat.¹² Att genusforskning har förbiset åldersdimensionen har påpekats av flera socialgerontologiska författare.¹³ Inom socialgerontologin har samspelet mellan kön och ålder återkommande beskrivits i addi-

tiva termer av dubbel utsatthet, dvs att fördomar och diskriminering förväntas bli värre när olika underordningar kombineras.¹⁴ Begreppet intersektionalitet har däremot sällan tillämpats på relationen mellan kön och hög ålder.

Vi menar att en bidragande orsak till att ålder inte i större utsträckning problematiserats i intersektionalitetsdiskussioner är att ålderns och åldrandets innebörder ofta är för givet tagna både i vardagslivet och i vetenskapliga praktiker. Det är, som vi ser det, viktigt att i forskningen synliggöra ålder som social struktur och som grund för social kategorisering, eftersom även vetenskaplig verksamhet bidrar till att konstruera ålder och åldrande. Forskning där ålder inte problematiseras riskerar att återskapa och befästa vardagliga fördomar.

Vetenskapliga discipliner har skilda definitioner av ålder och åldrande. Åldrande kan ses som biologiskt, kronologiskt, psykologiskt och socialt.¹⁵ De discipliner som behandlar barns utveckling mot vuxenlivet såsom pedagogik, psykologi och medicin, har definierat barndomen som en livsfas i termer av mognad och utveckling av kapaciteter (kognitiva, fysiologiska etc) i stadier relaterade till kronologisk ålder. Sådana föreställningar impregnerar olika praktiker som fakta.¹⁶ Vetenskaper som definierat barndom och barns utveckling har alltså betydelse för de sociala och kulturella konstruktionerna av denna livsfas. På liknande sätt har gerontologin bidragit till konstruktionen av både åldrandeprocessen och livsfasen ålderdom. Både det biologiska och det psykologiska perspektivet har främst framställt åldrande som en individs förlust av förmågor även om det också finns andra perspektiv.¹⁷

Vi hävdar att ålder inte har någon inneboende mening, utan är socialt och kulturellt konstruerad, bland annat av vetenskapliga

diskurser. I sådana konstruktioner kan kronologisk ålder explicit kopplas samman med fysiologiska och kognitiva processer och få sociala och kulturella innebörder. Ålder hänger samman med institutionaliserade livsförlopp, som består av sekventiellt ordnade livsfaser och åldersbaserade sociala positioner.¹⁸ Dessa livsförlopp omfattar normer som definierar rättigheter, skyldigheter och förväntade aktiviteter, vad som betraktas som normalt och avvikande i en viss ålder, livsfas och livsfär, vilket har betydelse för individers och grupper handlande och sociala identiteter.¹⁹ De institutionaliserade livsförloppen kan ses som en åldersordning i samhället, som en maktstruktur, både i fördelning av resurser och möjligheter, och disciplinering till normer efterlevnad.²⁰

Ålderspositioner i livsförloppet samspelar med kön. Det förväntade livsförloppet kan se olika ut för kvinnor och män.²¹ Åldersnormer kan vara könsdifferentierade och könsdifferentierande. Redan detta visar, enligt vår mening, vikten av att intersektuellt belysa samspelet mellan ålder, livsfas, kön, klass i olika situationer. Som Collins påpekat kategoriseras kvinnors kroppar socialt utifrån ålder, ras och etnisk tillhörighet, fertilitet, sexualitet och funktionshinder.²² Vad betyder sådana kategoriseringar i olika sammanhang och hur är de relaterade till varandra? Vilken relativ betydelse har de olika ordningarna i olika situationer? Det vi vill lyfta fram i diskussionen nedan är vikten av att forskning problematiserar och analyserar ålder som social kategori i samverkan med andra strukturer och kategoriseringar.

Ålder som grund för maktutövning

Klass, etnicitet och kön har med självklarhet diskuterats i termer av maktrelationer inom samhällsvetenskaperna, vilket har gjort dem väsentliga i analys av intersektionalitet. Ålder

har inte med samma självklarhet diskuterats i makttermer. Vi vill dock betona att även ålder är en grund för maktrelationer och maktutövning i form av social differentiering och segregering, vilket understryker vikten av att inkludera ålder i intersektionalitetsanalyser.

Frågan om ålder och makt för inom socialgerontologin tanken till ålderism, som kan ses som analogt med sexism eller rasism. Begreppet myntades av Robert Butler 1969 och användes ursprungligen för att belysa diskriminering av äldre.²³ Detta fenomen studerades i termer av negativa attityder, värderingar och stereotyper gentemot äldre innan ålderismbegreppet lanserades.²⁴ Begreppet används på olika sätt, men återkommande är att det omfattar både fördomar och diskriminering.²⁵

Ålderism som begrepp har haft en specifik användning. Det används inte inom barnomsociologin, trots dess påtagliga analytiska möjligheter. Vi vill betona att åldersbaserad diskriminering och fördomar riktas mot personer i olika åldrar. Både yngre och äldre kan diskrimineras på arbetsmarknaden och typifieras som ett socialt problem: ungdomar som bråkiga och farliga; äldre som skröpliga eller som en belastning.

En orsak till den åldersspecifika användningen av begreppet är att det definierats på ytnivå, utifrån ålderismens manifestationer såsom diskriminering av äldre, istället för att se vad som konstituerar ålderism. Christopher Bodily hävdar att: "Ålderism är en betydligt bredare och djupare situerad konstruktion än vad de flesta definitionerna tillåter. Den kan inte bara omfatta både negativa och positiva föreställningar, utan är, ironiskt nog, indifferent i förhållande till särskilda åldrar eller åldersgrupper".²⁶ Diskriminering, baserad på negativa föreställningar om äldre personer, kan enligt Bodily, ses som ålderismens förmodligen mest synliga manifestation, men bör

inte sammanblandas med vad ålderism är. Ålderismens djupstruktur består enligt Bodily av grundläggande antaganden och för givna föreställningar om att ålder (tid) i sig är orsak till egenskaper, beteenden etc. Dessa föreställningar uppstår och vidmakthålls genom olika sociala och kulturella processer t ex i vetenskap och juridik liksom i vardagslivets praktiker i relationer till andra. Ålder används då både som beskrivning och förklaring. Ålder som beskrivning av ett skeende eller en individs beteenden och egenskaper, transformeras till en förklaring, t ex i utsagor om att barn beter sig på ett visst sätt för att de inte vet bättre, eller att äldre blir kloka och visa med åren. Sådana antaganden utgör grunden för ålderismens manifestationer och dess legitimering. Bodilys slutsats, som vi delar, är att ålderism som socialt fenomen bör avse generell åldersbaserad typifiering.

Ålderism kan manifesteras i maktutövning på olika sätt och innebär inte alltid negativ särbehandling. Kalish talar om en "ny ålderism" och avser därmed tendensen att betrakta äldre som svaga med avtagande kompetenser och därför i behov av vård och omsorg från "de yngre".²⁷ Likartade resonemang kan sägas gälla barn. I positioneringen av barn som "not yets" alltså som blivande vuxna, karakteriseras de genom bristande kompetens.²⁸ Därmed fränkänns de ansvar och ses som berättigade till resurser från andra. "Ny ålderism" betonar tendenser till paternalism. De vuxna i mellanåldrarna har tolkningsföreträde vad gäller barns eller äldres behov.²⁹

Inom barndomsociologin behandlas frågor om åldersbaserad under- och överordning i andra termer än ålderism. Barn problematiseras som en underordnad social position inom barndomsociologisk forskningstraditioner beskrivna av James, Jenks och Prout. Exempelvis ser traditionen *Minoritetsbarnet*

barndomen som en del av samhällsstrukturen och betonar maktaspekten genom att se barn som en minoritet i samhället. Ålder som maktstruktur präglar idéer om relationen mellan barn och vuxna i samhällsinstitutioner som skolan. Maktfrågan betonas också i traditionen *Stambarnet* som framhäver barns särart och ser dem som en folkstam med egen kultur som återskapas relativt självständigt från vuxenvärlden. Barns kultur kan då ses som en motkultur i en förtryckande vuxenvärld.³⁰

Att ålderismbegreppet används i forskning om äldre men inte om barn och ungdom kan eventuellt hänga samman med en skillnad i synen på de två ålderspositionerna. Barns underordning i den åldersbaserade maktasymmetrin kan ses som mer självklar utifrån den hegemoniska diskursen om barndom, eftersom den i ett utvecklingsperspektiv konstruerar barn som beroende och i behov av skydd. Att begränsa barns handlingsutrymme blir legitimt utifrån föreställningar om att barn är omogna, utbildade och saknar vuxnas kompetens.³¹ Den ideologiska dominansen från de yrkesverksamma åldrarna, som ses som ”de normala”, medför att barn som social kategori framstår som självklart underordnade. Frågan är vid vilken ålder diskriminering av barn ska upphöra snarare än varför den existerar. Diskriminering av äldre personer som tidigare hört till ”normalåldern”, kan däremot uppfattas som problematisk och därmed som en viktig forskningsfråga, då frågan är när de ska lämna den högstatusposition de haft.

En -ism bland andra?

Ålderism kan ses som ett förtryckande system på samma sätt som sexism och rasism, men det finns skillnader som är viktiga i en intersektionell analys. Den främsta är ålderspositionernas föränderlighet. Vi byter sällan ras och kön, men däremot ”byter” vi kontinuerligt ålder.³²

Sett ur ett maktperspektiv intar vi olika positioner i åldersbaserade maktrelationer under ett livsförlopp. Denna skillnad mellan ålderspositioner och de som baseras på ”ras”/etnicitet och kön har även påpekats av de los Reyes & Mulinari när de diskuterar maktordning i relation till ålder och generation:

Under det att generationsskillnader följer livscykeln är klass, kön och ”ras”/etnicitet kopplade till strukturella relationer av exploatering och förtryck ... Den underordning som följer av generationsskillnaderna är emellertid övergående i en individs liv. Föreställningen om barndomens och ungdomens underordning och beroende som förbyts till självständighet, auktoritet och inflytande under vuxen ålder för att återigen minska i livets sista skede är historiskt och kulturellt betingad.³³

I en not framhåller de los Reyes & Mulinari att det ovan sagda är ett förenklande resonemang och att ”livscykel är i högsta grad avhängigt historiskt situerade sociala processer och maktrelationer... Kopplingen mellan ålder och status är också av central betydelse inom vissa sociala kontexter”. De drar dock slutsatsen att de tre andra kategoriseringarna ”inte är övergående utan en sådan underordning följer med i livets olika stadier.” De möjligheter till individuella förflyttningar som finns även i dessa fall ”innebär inte en förändring av den hierarkiska ordningen.” Härmed avslutar de diskussionen om ålder. de los Reyes & Mulinari tycks inte fullfölja intersektionalitetsperspektivet med en öppenhet för att kön, klass och ”ras”/etnicitet kan tänkas hänga samman med åldersordningen, men att ha positionen som tioårig svart flicka är en annan än den som femtioårig svart kvinna, vilket är av intresse för att förstå rasifiering och

könsmakt. Betydelsen av att vara svart kvinna kan dessutom vara relaterad till klasstillhörighet, vilket kan ändras över livsförloppet. De los Reyes & Mulinari ser inte heller till ålder och livsförlopp som samtidigt, ett perspektiv som annars är centralt för intersektionalitetsanalysen. Även om individen byter position under sitt liv innebär det inte en förändring av den hierarkiska ordningen mellan ålderskategorier i samhället. Att individens position inom åldersordningen ändras under livsförloppet är inte ett skäl att bortse från ålder i intersektionalitetsanalyser. Ytterligare en skillnad mellan ålder och andra strukturer handlar om maktpositioner och normer. Ålderspositioner låter sig inte indelas i binära oppositioner. Ålderism kan riktas mot olika åldrar. De yrkesverksamma åldrarna utgör normen, vilket betyder att de som avviker är både de som är yngre och äldre än normen.³⁴

Åldersdiskriminering mot de båda ålderspolerna kan ha likheter och en gemensam grund.³⁵ Både barn och äldre kan ses som improduktiva eftersom de inte tillhör den yrkesverksamma delen av befolkningen. Arbetslivet har varit grundläggande för differentiering och institutionalisering av livsförloppet.³⁶ Den yrkesverksamma delen har blivit ”det materiellt och ideologiskt dominerande stadiet i livsförloppet”, associerad med autonomi, rättigheter och ansvar.³⁷ Barndom och ålderdom är livsfaser med marginalisering i förhållande till arbetsmarknaden.³⁸ Som Turner poängterar tillskrivs ungdomar och äldre gemensamma karakteristika såsom beroende och frånvaro av sociala skyldigheter och avlönat arbete.³⁹ Båda kategorierna beskrivs också med en nedsättande terminologi. Mot denna bakgrund tolkar Turner skillnaderna i status mellan ålderskategorier i termer av individernas åldersrelaterade skyldigheter

och ansvar i det sociala systemet. Hög status tillskrivs dem som anses bidra i ett samhälle där produktivitet är ett centralt värde.⁴⁰

Oavsett likheten mellan barn och äldre finns *skillnader* mellan dessa åldrar som kan tänkas ha betydelse för intersektionalitetsanalyser i förhållande mellan könsförtryck och ålderism. Eftersom kvinnor har högre medellivslängd, och utgör en större del av de äldre är hög ålder i hög utsträckning en kvinnoerfarenhet. Det innebär att ålderismens manifestation i förhållande till äldre inte kan ses fritt från könsförtryck, utan aktualiserar frågor som: på vilket sätt påverkas föreställningar om äldre av att bilden av de äldsta främst gestaltas av kvinnor? På vilket sätt påverkas ålderism mot äldre av att de främst är kvinnor?

Det är också rimligt att den kulturella innebörden i de två livsfasernas olika placeringar i livsförloppet – den första respektive sista – kan ha betydelse. Barn ses som ”not yet” jämfört med vuxna, medan de äldre snarare ses som ”has been.”⁴¹ Den framtidsorienterade synen på barn som i vardande är mer positiv, en potentialitet, medan ålderdomens framtid är döden. Detta har också betydelse för de två kategoriernas självförståelse och handlingsstrategier. Medan barn kan se ett positivt värde i att åldras och kan använda strategier för att överdriva eller framhäva sitt åldrande, kan äldre se åldrande som något mer negativt och skapa strategier för att framstå som yngre snarare än äldre.⁴² Det kan således utvecklas olika strategier *mot* ålderismens konsekvenser och *för* självpresentation och försvar av självbilder utifrån de två positionerna barndom och hög ålder. Det innebär också att åldersdifferentieringens betydelser bör uppmärksammas även inom en ålderskategori.

Helhetsperspektivets dilemma

En intersektionalitetsanalys kan, som vi ser det, bidra till kunskap om betydelsen av samspelen mellan olika ordningar, inklusive ålder, men som vi diskuterar nedan förutsätter detta en fortsatt teoriutveckling. Diskussionen om intersektionalitet speglar en ambition att fånga en större komplexitet än forskning med fokus på en kategori. Som vi ovan nämnt är fördelarna med en sådan ansats för åldersbaserad forskning uppenbara, när det gäller kunskap om heterogenitet inom olika livsfaser. Samtidigt framstår den helhet som eftersträvas som svåruppnåelig. Som Lykke skriver: "begreppet öppnar dörren för en inmarsch av en oändlig rad av maktasymmetrier (kön, klass, etnicitet, ålder, sexuell preferens, nationalitet, profession, funktionshinder, och så vidare). Och följer vi denna argumentationslinje, kommer begreppet att framträda som analytiskt ohanterligt".⁴³ Eftersom det förefaller ogenomförbart att inkludera alla tänkbara maktasymmetrier i en studie, kan forskning inte rimligen kritiseras för att en viss maktordning saknas i analysen, om inte just den är särskilt motiverad av sammanhanget. Analysen måste enligt Lykke alltid baseras på ett explicit, reflekterat val – och därmed bortval – av maktaxlar. Avgörande för valet är vad analysen pekar ut som betydelsefullt. Därtill är det "nödvändigt att perspektivera sin forskning genom att ställa kritiska frågor till den utifrån några av de bortvalda axlarna" för att se om nya frågor kan genereras.

Lykkes resonemang ger en realistisk bild av vad en forskare kan åstadkomma, men lämnar samtidigt grundläggande problem olösta. Ett sådant handlar om möjlighet att under en yrkeskarriär tillägna sig kunskaper på en mängd olika forskningsområden. De olika maktordningarna har inte samma ursprung, verksamma mekanismer och uttryck, vilket

inte minst vår diskussion av ålder visar. Ett grundläggande problem är naturalisering, att forskare liksom andra fångas av de för givet taganden som är grunden för olika maktordningar. Forskare kan i sitt möte med en kontext ta de maktordningar för givna, som inte ingår i forskarens specifika inriktning och kompetens, vilket kan medföra att relevansen av sådana maktordningar inte identifieras. Detta har visats i diskussioner om intersektionalitet där ålder som maktordning sällan problematiseras. Intersektionalitetsbegreppet är särskilt viktigt i detta sammanhang eftersom det riktar uppmärksamheten på att det kan finnas andra relevanta maktordningar än dem som forskaren utgått ifrån.

Lykke placerar valet av maktaxlar i *analysarbetet*. Det bör betyda att forskaren under analysens gång kan pröva eller upptäcka att en maktordning som inte varit utgångspunkten för analysen visar sig vara relevant och därmed tas med, men också det omvända. Forskningsprocessen blir därmed inte linjär som i mer hypotesstyrd forskning, utan snarare lik den upptäckande forskning som grundad teori och hermeneutik står för. Nya frågor kan successivt få tyngd i analysen och därmed påverka även de inledande analyskedena. En annan möjlighet är att se analysarbetet som en längre process där man i en serie analyser successivt prövar olika maktordningars betydelse i samma kontext. En tredje väg är givetvis att skapa betydligt större forskningsgrupper än brukligt inom humaniora och samhällsvetenskap för att ge utrymme att belysa samma fenomen från olika perspektiv.

Intersektionalitetsanalyser har påtagliga ideologiska konsekvenser, som berörts inledningsvis. Lykke ser intersektionalitetsanalysens koppling till mångfaldsperspektivet som ett potentiellt hot mot könsperspektivet

medan de los Reyes & Mulinari ifrågasätter vad de kallar den hegemoniska feminismen. De ser risker i att intersektionalitet hålls fast inom det feministiska projektet och konstrueras som ett ”feministiskt begrepp”.⁴⁴ Frågan är alltså om framhävandet av en rad kategoriseringar försvagar argumenten mot diskriminering grundad på dessa var för sig. Enligt Lykke kan intersektionalitetsbegreppet minska denna risk och även de los Reyes & Mulinari ser en stor förändringspotential i begreppet.⁴⁵ En analys av växelverkan mellan maktordningar innebär inte att de enskilda maktordningarna var för sig underskattas. Lykke anser till och med att eftersom valet av analyskategorier ska göras ”medvetet och välavvägt” i förhållande till analysens kontext kommer kön att inkluderas i en långt större omfattning än vad som sker idag.⁴⁶ Som vi ser det innebär intersektionalitetsbegreppet inte att någon viss kategori givet alltid utgör fokus för analysen. Inte minst ur ett livsförlopps-perspektiv framstår det som relevant att tänka sig att olika tillhörigheter kan vara mer eller mindre centrala för individer i olika skeden. Som West & Fenstermaker hävdar, måste relevansen av klass, kön och ras i relation till sociala handlingar bestämmas i den kontext i vilken de produceras. ”Medan könskategori, raskategori och klasskategori är potentiellt omnirelevanta för det sociala livet, har individerna många olika identiteter och dessa kan betonas eller dämpas beroende på situationen.”⁴⁷ Symtomatiskt nog reflekterar inte heller dessa författare över ålder som maktordning. Vår poäng är dock att om intersektionalitet förstås som *ett övergripande perspektiv* har ingen struktureringsgrund givet företräde.

Intersektion som skärningspunkt, bestämning och dynamik

Till sist vill vi peka på behovet av att klargöra begreppet intersektion och vad intersektionen omfattar. I anglosaxisk forskning används termen för att beteckna analyser där samverkan mellan olika aspekter och integration av olika perspektiv ingår. Intersektionalitet som begrepp används däremot främst för kritisk analys av maktasymmetrier i samhället. Hur intersektionen och maktfenomenen formuleras kan dock variera, inte bara mellan olika författare, utan också inom en och samma text, vilket skapar oklarhet. Vi illustrerar detta med utgångspunkt i några centrala svenska texter.

Det vi kallat struktur eller ordning beskriver Lykke i sin artikel som både ”maktasymmetrier, baserade på kategorier” och ”kategorierna och de maktasymmetrier, som de baserar sig på”.⁴⁸ Andra formuleringar är samhällsstrukturer och maktaxlar, exklusionsaxlar, axlar av maktasymmetrier samt ”diskurser och maktaxlar” där diskurser alltså är skilda från maktaxlarna. de los Reyes, Molina och Mulinari skriver om maktstrukturer och om konstituerande (bärande) principer, medan de los Reyes & Mulinari skriver om ”diskursiva och materiella intersektioner”, i vilket materiella intersektioner alltså inte framstår som diskursiva, och om ”strukturer av förtryck” samt ”skärningspunkten för maktstrukturer, institutionella praktiker och individuella handlingar”.⁴⁹ Här finns formuleringar om maktfördelning som något statiskt (strukturer, axlar), som diskurser och som ett verktyg som kan fånga individuellt handlande, vilket ger möjligheter att anknyta till aktuella diskussioner om ålder.

Själva intersektionen är hos de los Reyes, Molina och Mulinari skärningspunkten för maktstrukturer, för skillnader som är inbädda-

de i varandra och den ger uttryck för en multi-dimensionell konstruktion där individens olika positioner konstituerar varandra. Hur dessa formuleringar ska förstås i förhållande till varandra är inte helt klart. Lykke beskriver intersektionen av maktaxlar på flera sätt delvis inspirerad av Kimberlé Crenshaw: växelverkan, samverkan, interaktion sammanvävning, nätverk, komplex och dynamisk interaktion och ömsesidigt konstruktion.⁵⁰

West och Fenstermaker pekar på hur användandet av geometriska metaforer bidrar till otydligheten i definitionerna av intersektionalitet då t ex en skärningspunkt ger en mekanisk bild som bara pekar på relationen och ger intryck av att det är just i en avgränsad punkt dessa axlar möts.⁵¹ Vad menas med en skärningspunkt – en situation? Möts alla "axlarna" samtidigt i samma punkt? Är det enbart i skärningspunkten de har betydelse i förhållande till varandra? Vart tar axlarna vägen sedan de möts i skärningspunkten? Liksom West & Fenstermaker och Collins vill vi hävda att analysen av intersektionalitet måste lokaliseras i ett sammanhang. Vår diskussion om ålder pekar mot att samspelet mellan olika ordningar är situationsbundna, komplexa och föränderliga. Metaforen om en skärningspunkt fångar inte dynamiken och komplexiteten. Att säga att olika ordningar är inbäddade i varandra ger mer utrymme för detta, liksom Lykkes tanke om interaktion och samverkan, samtidigt som det inte i hennes text framgår hur detta länkas till det mer statiska begreppet maktaxel.

Även frågan om hur starka relationerna mellan de olika ordningarna är varierar i texterna. Hos de los Reyes, Molina och Mulinari konstituerar de varandra och de los Reyes & Mulinari anser att de inte kan separeras: "Könskonstruktionen är således *alltid* rasifier-

rad på samma sätt som rasifiering är bekö-
nad".⁵² Kön, klass och "ras"/etnicitet be-
stämmer alltså varandra. Även Lykke skriver
att de är oupplösligt förbundna och inte kan
särskiljas. Hur dessa starka formuleringar tol-
kas är avgörande för tanken om det möjliga i
att välja bort dimensioner. Att de inte kan
särskiljas utan är ömsesidigt konstituerande
behöver dock inte, som vi ser det, nödvändigt-
vis innebära att de alltid är lika betydelsefulla.
En möjlig tolkning av Lykke är att det handlar
om att de alltid är förbundna i empirin men
ändå kan särskiljas analytiskt, så att man kan
hävda att de har olika tyngd i olika kontexter,
kanske så till den grad att en kategori är helt
"vilande" i ett givet sammanhang, men kan
oväntat aktualiseras. Man kan som West &
Fenstermaker föreställa sig en situation då en
individ eller grupp upplever förtryck utifrån
ras och klass (t ex svart arbetarklassman)
medan en annan individ eller grupp erfar för-
tryck på grund av kön och klass (vit arbetar-
klasskvinna). Det behövs öppningar för att
undgå essentialism och determinism, för att
kunna tänka sig en maktasymmetri som har
betydelse vid en viss tidpunkt och situation,
men inte har det vid en annan liksom att makt-
asymmetrier kan ändras.

Avslutande reflektion

Syftet med artikeln är att öppna för diskussion
om vad ålder kan tillföra intersektionalitets-
analyser och vice versa, eftersom det dels är
brist på åldersanalys i diskussionen om inter-
sektionalitet dels brist på intersektionalitets-
analys i åldersbaserad forskning. Som ett bi-
drag till intersektionalitetsdiskussionen har vi
gett exempel på hur ålder och åldersordning
tillför analytiska infallsvinklar som skiljer sig
från andra ordnande principer. Förståelsen av
kön, klass och etnicitet kan vinna på en analys

av den dynamik som skapas genom institutionalisering av individers och olika kategoriers väg genom livsförloppet liksom av den komplexitet som finns i samhället i kraft av de strukturer och samspel som skapas i relationer mellan ålderskategorier från olika livsfaser. Å andra sidan har vi hävdat att risken för förklarad och typifierande förståelse av ålder inom forskning om äldre och barndomsforskning kan minska genom intersektionell analys. Att man kan tala om ett samhälles intersektionalitet är ett argument för att också analysera livsförlopp och olika livsfaser intersektionellt. I den sociala konstruktionen av varje specifik livsfas ingår att de som befolkar den kategoriseras enligt principer som gäller för samhället i övrigt. Barn och äldre personer är inte enbart individer i vissa åldrar, utan tillskrivs samtidigt kön, klass, etnisk tillhörighet och så vidare. Varken barndomen eller ålderdomen är sociala världar som kan stängas av från det övriga samhället utan måste ses som en del av det och som färgat av de kategoriseringar som präglar det.

Det finns skilda uttryck och metaforer för intersektionalitet, men gemensamt är att intersektionalitet pekar på processer i vilka konstruktioner av kön, ålder, etnisk tillhörighet, utgör maktordningar och ömsesidigt bestämmer varandra. En individ erfår sig själv och andra samtidigt utifrån kön, klass, ålder och i denna mening bestäms erfarenheten ömsesidigt av alla kategoriseringar som har social betydelse, vilket får konsekvenser för hur individen definieras av andra och för hennes självdefinition.⁵³ Alla sådana kategoriseringar har dock inte samma betydelse i alla situationer. Här finns en relation mellan struktur, kultur och agency:

Eftersom strukturerna tolkas reflexivt av aktörerna, kan de även ifrågasättas, transformeras eller bibehållas genom sådana processer som förhandling, motstånd eller konformitet. Att förstå agency förutsätter således att förstå aktörens definition av situationen, tolkning av möjligheter, hinder och möjliga handlingsstrategier i den särskilda situationen.⁵⁴

En utgångspunkt för intersektionalitetsanalys kan vara att fokusera mekanismer genom vilka maktasymmetrier produceras i specifika situationer och se vad kön och ålder betyder i ett visst sammanhang, hur de erfars av individer och framför allt hur kön, ålder och etnicitet produceras i vardagspraktiker, vilka normsystem som gäller samt vad ett normbrott betyder i situationen. Sådana situationella analyser i varierande kontexter kan vara ett steg i fortsatt diskussion om betydelsen av olika maktordningar och samspelet mellan dem.

Noter

- 1 Nina Lykke: "Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen?", Kvinnovetenskaplig tidskrift 2003:1, s. 48; Paulina de los Reyes och Diana Mulinari: *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, Liber 2005, s. 15.
- 2 För diskussion om ålderskonstruktion i vardagslivet, se Pirjo Nikander: "Age in Action: membership work and stage of life categories in talk". Helsinki. The Finnish Academy of Science and Letters 2002; James A Holstein & Jaber F Gubrium: "Constructing the Life Course". New York. General Hall Inc. 2000.
- 3 de los Reyes & Mulinari 2005.
- 4 Candace West & Sarah Fenstermaker: "Doing Difference", *Gender and Society*, vol. 9,

- 1995:1; Patricia Hill Collins: "Moving Beyond Gender", *Revisioning Gender*, red. M. M. Ferree, J. Lorber & B. B. Hess, Sage Publications 1999, s. 263.
- 5 Sara Arber & Jay Ginn: *Gender and Later Life. A Sociological Analysis of Resources and Constraints*, Sage Publications 1991; Colette V. Browne: *Women, Feminism, and Aging*, Springer Publishing Company 1998; Ruth E. Ray: "The uninvited guest: mother/daughter conflict in feminist gerontology", *Journal of Aging Studies*, vol. 17, 2003; Shulamit Reinharz: "Friends or Foes. Gerontological and Feminist Theory", *The Ober Us. Feminist Explorations of Women and Ageing*, Westview, red. M. Pearsall, Press 1986/1997.
- 6 Clary Krekula: "En åldersblind feminism? – om osynliggörandet av äldre kvinnor i feministisk forskning", *Gerontologia*, 2003:4; Kathryn Woodward: "Tribute to the older woman. Psychoanalysis, feminism, and ageism", *Images of Aging. Cultural Representations of Later Life*, red. M. Featherstone och A. Wernick, Routledge 1995.
- 7 Anna-Liisa Närvänen & Elisabet Näsman: "Childhood as Generation or Life-phase?" *Young*, vol. 12, 2004a:1.
- 8 Peter Coleman och John Bond: "Ageing in the twentieth century". *Ageing in Society: an Introduction to Social Gerontology*, red. John Bond och Peter Coleman, Sage, 1990.
- 9 Jens Qvortrup: "Childhood Matters: An Introduction", *Childhood Matters. Social Theory Practice and Politics*, red. Jens Qvortrup et al, Avebury 1994.
- 10 Se projektet Childhood as a Social Phenomenon, European Centre, Vienna, Qvortrup et al. 1994.
- 11 Se text om genusforskningen Candace West & Sarah Fenstermaker: "Doing Difference", *Gender and Society*, vol. 9, 1995:1. Problem med barnforskning som inte förmår beskriva heterogenitet på grund av fokusering på barn som en social kategori diskuteras t ex av Alan Prout: *The Future of Childhood. Towards the interdisciplinary study of children*. Routledge Falmer. London. 2005.
- 12 Barrie Thorne: *Gender play: Girls and boys in school*. Rutgers University Press 1993; Ellen Jordan och Angela Cowan: "Warrior narratives in the kindergarten classroom. Renegotiating the Social Contract?" *Gender & Society*, vol. 9, 1995:6; Stina Jeffner: *Liksom våldtäkt, typ – Om betydelsen av kön och heterosexuellitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*, Uppsala universitet. 1997; Lena Berg: *Lagom är bäst. Unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi*, Bilda Förlag 1999; Lena Berg: *Akta Kärlek – heterosexuell samvaro speglad mot diskurser om kärlek, heterosexuellitet och kropp*, Uppsala universitet 2002; S. Shawn McGuffy & B. Lindsay Rich: "Playing in the gender transgression zone. Race, class and hegemonic masculinity in middle childhood", *Gender & Society*, vol. 13, 1999:5; Michael A. Messner: "Barbie girls versus sea monsters. Children constructing gender", *Gender & Society*, vol. 14, 2000:6; Julia Hall: "It hurts to be a girl. Growing up poor, white and female.", *Gender & Society*, vol. 14, 2000:5; Fanny Ambjörnsson: *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Ordfront förlag 2004.
- 13 Se text Arber & Ginn 1991, Toni M. Calasanti: "New directions in feminist gerontology: An introduction", *Journal of Aging Studies*, 2004:18; Krekula 2003, Barbara McDonald & Cynthia Rich: *Look Me in the Eye. Old Women, Aging and Ageism*, Spinster Ink. 1983; Julia Twigg: "The body, gender, and age: Feminist insights in social gerontology",

- Journal of Aging Studies*, vol.18, 2004:1; Woodward 1995.
- 14 James J. Dowd & Vern L. Bengtsson: "Aging and Minority Populations: An Examination of the Double Jeopardy Hypothesis", *Journal of Gerontology* 1978:30.
- 15 Barry D. McPherson: *Aging as a Social Process. An Introduction to Individual and Population Aging*. Butterworths 1983; Sara Arber & Jay Ginn: *Connecting Gender and Ageing*, Open University Press 1995.
- 16 Barbara Adam: *Timewatch*. The Social Analysis of Time, Polity Press 1995.
- 17 Barry D. McPherson: *Aging as a Social Process. An Introduction to Individual and Population Aging*, Butterworths 1983. 1983; Anna-Liisa Närvänen: "Age, Ageing and Life Course", *Changing Worlds and the Ageing Subject*, red. B.-M. Öberg et al., Ashgate förlag 2004.
- 18 Tamara K. Hareven: "The Life Course and Aging in Historical Perspective", *Aging and Life Course Transitions: An Interdisciplinary Perspective*, red. Tamara K. Hareven & Kathleen J. Adams, The Guilford Press 1982; Martin Kohli: "Social Organization and Subjective Construction of the Life course", *Human Development and the Life Course: Multidisciplinary Perspectives*, red. Aage B. Sørensen et al., Hillsdale 1986; Karl Ulrich Mayer & Martin Müller: "The State and the Structures of the Life Course", *ibid*; Närvänen & Näsman 2004a.
- 19 James Holstein & Jaber F. Gubrium: *Constructing the Life Course*, General Hall Inc. 2000, Närvänen 2004.
- 20 Anna-Liisa Närvänen & Elisabet Näsman: Age order and Children's agency. Paper presented at Cost A19 Children's Welfare, Zagreb, Croatia 30th of November 2004b.
- 21 Jay Ginn & Sara Arber: "Only Connect: Gender Relations and Ageing". *Connecting Gender and Ageing*, red. Sara Arber & Jay Ginn, Open University Press, 1995; Christine L. Fry: "Age, Aging and Culture", *Handbook of Aging and the Social Sciences*, red. Robert H. Binstock & Linda K. George, Academic Press 1995.
- 22 Collins 1999.
- 23 Robert Butler: "Ageism: Another form of bigotry", *The Gerontologist* 1969: 9, s. 243-246.
- 24 Text Birgitta Odén, Alvar Svanborg & Lars Tornstam: *Att åldras i Sverige*, Natur och Kultur 1993.
- 25 Text Lars Andersson: *Ålderism – Stereotypa föreställningar eller diskrimineringar som utgår från en människas ålder*, Stiftelsen Äldrecentrum 1997:14; Lars Andersson: "Ålderism", *Socialgerontologi*, red. Lars Andersson, Lund 2002, Robert Butler: "Ageism: A Foreword", *Journal of Social Issues* 1980:35, s. 2; Erdman B. Palmore: *Ageism. Negative and Positive*, Springer Publishing Company 1999, Erdman B. Palmore: "The Ageism Survey: First Findings", *The Gerontologist*, vol. 41, 2001:5.
- 26 Christopher L Bodily: "Ageism and the Developments of "Age": A Constructionist View", *Constructing the Social*", red. T. Sarbin & J Kitsuse, Sage Publications 1994, s. 185, vår översättning.
- 27 Richard Kalish: "The new Ageism and the Failure Models: A Polemic", *The Gerontologist*, vol. 19, 1979:4.
- 28 Jens Qvortrup: The sociology of childhood. Barndomsprojektet 2/87. University centre of South Jutland 1987; Jens Qvortrup 1994:4
- 29 Bytheway 1995.
- 30 Allison, James, Chris Jenks & Alan Prout: *Theorizing Childhood*. Polity Press 2001.

- 31 Jens Qvortrup: The sociology of childhood. Barndomsprojektet 2/87. University centre of South Jutland 1987:5, 1994:4; Elisabet Näsman: "Vuxnas intresse av att se med barns ögon", *Seendet och seendets villkor*, red. L. Dahlgren & K. Hultqvist, HLS förlag 1995.
- 32 Bytheway 1995.
- 33 de los Reyes & Mulinari 2005:40. Följande citat ibid.
- 34 För utförligare diskussion om ålder, livsfas och normalitet respektive avvikelse, se Holstein & Gubrium 2000 och Adam 1995.
- 35 Lars Tornstam: *Åldrandets socialpsykologi*, Norstedt 1998.
- 36 Kohli 1986:273.
- 37 Jane Pilcher: *Age and Generation in Modern Britain*, Oxford University Press 1995, s. 146, vår översättning; Jenny Hockey & Allison James: *Growing Up and Growing Old. Ageing and Dependancy in the Life Course*, Sage 1993.
- 38 Anna-Liisa Närvänen & Elisabet Näsman: Time and Space in Different Life Phases. Paper presented at ESA-conference, Murcia, Spain, September 23-26, 2003.
- 39 Bryan S. Turner: "Ageing, status politics and sociological theory", *The British Journal of Sociology*, vol.40 1989:4.
- 40 Turner 1989, Närvänen & Näsman 2003.
- 41 'Has beens' från Närvänen och Näsman 2003.
- 42 Hockey & James 1993, Elisabet Näsman & Christina von Gerber: *Från spargris till kon-tokort*, Linköpings universitet 2003; Laura C. Hurd: "'We're Not Old!' Older Women's Negotiation of Aging and Oldness", *Journal of Aging Studies*, vol. 13. 1999:4; Emanuel Åhlfeld: "Dagcentralen som plats, diskurs och identitet. Arbetsrapport." (Under publicering.) Tema Äldre och åldrande Linköpings universitet.
- 43 Lykke 2003, s. 53.
- 44 de los Reyes & Mulinari 2005, s. 8
- 45 de los Reyes & Mulinari 2005, s. 16.
- 46 Lykke 2003, s. 54.
- 47 West & Fenstermaker 1995, s. 30, vår översättning.
- 48 Lykke 2003, s. 48 respektive 52.
- 49 de los Reyes, Molina & Mulinari 2002, s. 25; de los Reyes & Mulinari 2005, s. 8-9.
- 50 Lykke, 2003, s. 48-52; Kimberlé Williams Crenshaw: "Mapping the Margins. Intersectionality, Identity politics and Violence Against Women of Color", *The Public Nature of Private Violence*, red. Martha Albertson Fineman & Rixanne Mykitiuk, Routledge 1994.
- 51 West & Fenstermaker 1995, s. 9.
- 52 de los Reyes & Mulinari 2005, s. 10.
- 53 Jfr Richard Jenkins: *Social Identity*. Routledge 1996.
- 54 Närvänen & Näsman 2004b, vår översättning, jfr Rebecca Raby: "Tangle of Discourses: Girls Negotiating Adolescence", *Journal of Youth Studies*, vol. 5. 2002:4.

Nyckelord

intersektionalitet, socialgerontologi, åldrande, ålderism, livsförlopp, barnforskning

Summary

Discussions concerning intersectionality have mainly focused on gender, class and ethnicity while the meaning of age is often disregarded. In this article we will open for a discussion about what the contributions in this context may be from an analysis of age and at the same time bring to the fore intersectionality analysis in the age based research. The article is partly constructed as an interplay between the research fields of sociology of childhood and

social gerontology. Questions concerning the meaning of the age order for discussions about intersectionality are raised on the basis of these research fields. We also raise some issues about the conceptualization of intersectionality analysis. The discussion is for the most part exemplified by the interaction between gender and age.

Clary Krekula

Sociologiska institutionen
Uppsala universitet
Sociologiska institutionen
Uppsala universitet
Box 624
751 26 Uppsala
Clary.Krekula@soc.uu.se

Anna-Liisa Närvänen

ITUF, Tema äldre och åldrande
Linköpings universitet
581 83 Linköping
annna@ituf.liu.se

Elisabet Näsman

Sociologiska institutionen
Uppsala universitet
Sociologiska institutionen
Uppsala universitet
Box 624
751 26 Uppsala
Elisabet.Nasman@soc.uu.se